

רגע של עברית

לחולדות ה"תשבץ"

המילה **תשבץ** כשמומשה היום הופיעה בפעם הראשונה בשנת תרצ"א (1931) בעיתון הירושלמי "דואר היום". שנתיים קודם לכן, בחנוכה, פורסמו בעיתון הזה שני התשבצים העבריים הראשונים למבוגרים, אך הם נקראו **סבך מילים**. התשבצים העבריים שנדפסו עוד לפניהם נועדו לילדים: הראשונים שבהם הופיעו בשנת תרפ"ד (1924) בעיתון הילדים "עדרן" שיצא לאור בניו יורק. הם והתשבצים שפורסמו כעבור ארבע שנים בעיתון הירושלמי "עולם הילדים" נקראו **שתי וערב**, וחרי זה תרגום מילולי לביטוי האנגלי crossword. את המונח **תשבץ** (ובמלואו - **חידת תשבץ**) חידש בירושלים המורה והסופר קדיש יהודה סילמן. "כתונת תשבץ" הבאה במקרא פעם אחת בספר שמות (כח, ד) היא מבגדי הכהונה, ועשויה משבצות משבצות. בימינו חייטה **תשבץ** מזומנת לקבל משמעות חדשה. תחילה שימש החידוש הזה שם לשעשוע קל של שיבוץ מילים החסרות במשפט, ואחר כך יועד לחידה נכבדת יותר, שהלפת ונתחבבה מאד על הכול, הלא היא התשבץ המוכר כיום. ברבות התשבצים נעלמה המילה "חידת" ושאר **התשבץ** לבדו.

על פי **רגע של עברית** ששודר בקול ישראל בכסלו תשנ"ו
כתבה אסתר גולדנברג
(מאמר נרחב בנושא יראה אור בקרוב)

מתוך לשוננו לעם מז, א
תשנ"ו

רגע של עברית

תצוף

המילה המקראית **תשבץ** שבביטוי "כתונת תשבץ" (שמות כח, ד) זכתה בעברית שלנו למשמעות חדשה: שיבוץ מילים במתכונת משבצות משורטטת. **תשבץ** בשימושה החדש נקלטה בוקל, כי לא דחקה מולה לועזית מקובלת וחזיתה טובה מקודמותיה - **שתי וערב** ו**סבך מילים**. במשקל המילה **תשבץ** אישרה האקדמיה ללשון העברית את החידוש הגמור - בצורה ובמשמעות - **תצוף** בשביל פזל. השם הלועזי כבר השתרש כל כך עד שלא ביקל אנו מתרגלים למילה עברית במקומו. את **תצוף** הגתה והציעה ורדה שלומי זיל, שהייתה מזכירה מדעית באקדמיה. המילה **תשבץ** שימשה לה דוגמה ליצור על פיה שם עברי למשחק שבו מצרפים גזרי תמונה, חלק לחלק כראוי, עד ששבה ומצטרפת התמונה השלמה והמקורית. (וראה **למד לשונך**, עלון קמו [כסלו-טבת תשמ"ה]).

על פי **רגע של עברית** ששודר בקול ישראל בכסלו תשנ"ו
כתבה אסתר גולדנברג

מתוך לשוננו לעם מז, ב
תשנ"ו